

თამარ მახარობლიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი (საქართველო)

Tamar Makharoblidze

Iliia State University (Georgia)

tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

უარყოფითი კონსტრუქციების ზოგი საკითხის შესახებ ქართულში

Concerning Some Issues of Negative Constructions in Georgian

Submitted 25.05.2025 Accepted 01.08.2025

DOI: 10.55804/jtsu.15120473.2025.18.08

Abstract

The interaction of negative units in languages is an important issue at the morphosyntactic levels. The general classification reveals three types of languages: those with single negation, double negation and negative concord. It is a widely accepted opinion that Georgian is a language with negative concord, although the experiment showed that double negation is much more preferred by native-speakers. Two peculiarities were revealed while studying negation in Georgian: (I) If a negative word precedes the verb, then the verb can appear in either a positive or a negative form, whereas if the verb precedes the negative word, then it must obligatorily appear in a negative form; (II) it is not allowed to split the negative concord (i.e. to separate its elements by a positive form). A linguistic experiment on negative constructions in Georgian was conducted with 23 young native speakers of Georgian. The given sentences were ranked according to their individual acceptability for the participants. Ungrammatical constructions received a special zero marking. The experiment was conducted in accordance with EU standards, and informed consent forms were signed by all participants, who granted permission for the material to be used for scientific purposes. The experiment examined three clusters of sentences, and its results showed that the free word order, characteristic of the Georgian language creates a very interesting situation, allowing a large number of acceptable variations. Importantly, the experiment confirmed the two above-mentioned constraints on negative constructions in Modern Georgian. It should also be noted that it would be quite interesting to identify dialectal differences in the production of negative constructions. In this regard, it is important to take into account different types of dialectal features, which are reflected in the language with mirror-like asymmetry.

Keywords: *negation, negative constructions, Georgian language, morphosyntax*

შესავალი

უარყოფითი სისტემები ენებში სხვადასხვა ენობრივი მოდელით არის წარმოდგენილი. უნივერსალურია ლექსიკურ-სემანტიკური მოდელები. ყველა ენაში არის უარყოფითი სიტყვები. აქ ერთმანეთისგან უნდა განვასხვაოთ უარყოფითი სიტყვები (როგორებიცაა: უარყოფითი ნაცვალსახელები და ზმნიზედები, ასევე დამხმარე სიტყვებიდან უარყოფითი ნაწილაკები) და უარყოფითი კონოტაციის მქონე დადებითი ფორმის სიტყვები (არსებითი და ზედსართავი სახელები ნეგატიური კონოტაციით). ეს უკანასკნელი ვერ განიხილება როგორც ნეგაციის ლინგვისტური წევრი მორფოსინტაქსის ან ლექსიკის დონეზე, თუმცა ენის პრაგმატული დონის კვლევები სხვა მიდგომებით განიხილავს ამ ტიპის ფორმებს, როგორც უარყოფითი ფორმატის ერთეულებს.

მნიშვნელოვანია უარყოფითი ენობრივი ერთეულების მორფოსინტაქსური ურთიერთმიმართებების საკითხები. ამ თვალსაზრისით, ენათა ძირითადი კლასიფიკაცია ასეთია: ზოგ ენას ახასიათებს ერთჯერადი უარყოფა, ზოგს ორმაგი უარყოფა, ზოგს კი – უარყოფითი კონკორდი.

ექსპერიმენტი

ფართოდ გავრცელებულია მოსაზრება, რომ ქართულისთვის დამახასიათებელია უარყოფითი კონკორდი, ანუ ქვემოთ მოყვანილი ტიპის წინადადება (1) კანონიკურია და მისაღებია ქართული ენისთვის:

(1) აქედან არავინ არასდროს არ წავა არსად.

ჩატარებულმა ლინგვისტურმა ექსპერიმენტმა კი გვიჩვენა, რომ ქართული ენისთვის უფრო მისაღებია ორმაგი უარყოფა, ვიდრე ნეგატიური კონკორდი. ზემოთ მოყვანილი წინადადების სათქმელი უფრო ხშირად ასე გადმოიცემა:

აქედან არავინ არ წავა (სადმე/სხვაგან). კვლევის დროს გამოვლინდა, რომ ქართული ენის უარყოფით კონსტრუქციებს ორი ძირითადი თავისებურება ახასიათებს:

I. თუ ზმნას წინ უძღვის უარყოფითი სიტყვა, მაშინ ზმნა შეიძლება იყოს დადებით ან უარყოფით ფორმაში, ანუ ზმნას აქვს თანაბარი ალტერნატიული არჩევანი:

(2) აქედან არავინ წავა სხვაგან.

(3) აქედან არავინ არ წავა სხვაგან.

როდესაც ზმნა წინ უძღვის ნეგატიურ სიტყვას, მაშინ ზმნა ობლიგატორულად არის უარყოფითი ნაწილაკით წარმოდგენილი:

(4) *აქედან სხვაგან წავა არავინ.

(5) აქედან სხვაგან არ წავა არავინ.

მეხუთე წინადადება (5) არაგრამატიკულია, თუმცა აზრი გასაგებია. ამ ტიპის კონსტრუქციებში მხოლოდ ზმნის ნეგატიური ფორმაა მისაღები თანამედროვე ქარ-

თული ენისთვის. ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ ზმნის ნინ დასმული ნეგატიური სიტყვა შეიძლება იყოს როგორც სუბიექტი, ასევე ობიექტი. ზემოთ მოცემული კონსტრუქციის პირველი პირობა თანაბრად ნაწილდება ზმნის არგუმენტებზე.

(6) ეს ამბავი არავის უთხრა.

(7) * ეს ამბავი უთხრა არავის.

(8) ეს ამბავი არ უთხრა არავის.

როგორც ვხედავთ, მერვე წინადადება (8) არ არის გრამატიკული.

II. უარყოფითი კონსტრუქციის მეორე თავისებურება ქართულში არის ის, რომ უარყოფითი კონკორდის განწყვეტა დაუშვებელია. შეადარე ქვემოთ მოყვანილი მაგალითები:

(9) ამ ქალისთვის არავინ არაფერი არ მოიტანა.

(10) ამ ქალისთვის არავინ არ მოიტანა არაფერი.

(11) * ამ ქალისთვის არავინ მოიტანა არაფერი.

მეთერთმეტე წინადადება (11) მეათეს (10) ჩამოუვარდება სიხშირით, მაგრამ მაინც მისაღები კონსტრუქციაა. მეთორმეტე წინადადება (12) კი არაგრამატიკულია, რადგანაც ნეგატიური კონკორდის წყვეტა ქართულისათვის დაუშვებელია. 'არავინ' და 'არაფერი' – ამ ორ უარყოფით სიტყვას შორის ასევე უარყოფითი ფორმა უნდა იყოს წარმოდგენილი ნეგატიური კონკორდის შემთხვევაში.

უარყოფითი კონსტრუქციების ლინგვისტური ექსპერიმენტი ჩატარდა 23 ქართულენოვან ადამიანთან. კერძოდ, ეს იყო 19-23 წლის ახალგაზრდები, სტუდენტები, ვისთვისაც ქართული არის მშობლიური ენა. მიცემული წინადადებებიდან პრიორიტეტების მიხედვით დაალაგეს მისაღები წინადადებები, ხოლო მათთვის მიუღებელი კონსტრუქციები კი მოინიშნეს სპეციფიკური მარკირებით. ცხადია, ექსპერიმენტი ჩატარდა ეთიკის ნორმების სრული დაცვით და შესაბამისი ევროპული სტანდარტებით. ექსპერიმენტის ჩატარებამდე ამ ახალგაზრდებმა მოაწერეს ხელი ინფორმირებულ თანხმობაზე, რითაც გადმოიცეს უფლება, რომ ამ მასალით ვისარგებლო ნებისმიერი აკადემიური მიზნებისთვის.

ექსპერიმენტმა განიხილა სამ კლასტერად დაყოფილი ზემოთ წარმოდგენილი ათი წინადადება თავისი ნუმერაციით.¹ სტუდენტებმა პრიორიტეტული ნუმერაციით აღნიშნეს სამი ჯგუფის დანომრილი წინადადებები, ხოლო მიუღებელი ფორმა კი ნულოვანი მარკირებით გამოყვეს. შედეგები მოცემულია ცხრილებში:

¹ ექსპერიმენტის წინადადებების ნუმერაცია:

ა. (1) აქედან არავინ წავა სხვაგან.

(2) აქედან არავინ არ წავა სხვაგან.

(3) აქედან სხვაგან წავა არავინ.

(4) აქედან სხვაგან არ წავა არავინ.

ბ. (1) ამ ქალისთვის არავინ არაფერი არ მოიტანა.

(2) ამ ქალისთვის არავინ არ მოიტანა არაფერი.

(3) ამ ქალისთვის არავინ მოიტანა არაფერი.

ბ. (1) ეს ამბავი არავის უთხრა.

(2) ეს ამბავი უთხრა არავის.

(3) ეს ამბავი არ უთხრა არავის.

ა.

წინადადება/ უპირატესობის რიგი	0	I	II	III	IV
(1)		7	12	3	1
(2)	3	13	8	2	
(3)	18		1	4	1
(4)	3	1	6	9	

ბ.

წინადადება/ უპირატესობის რიგი	0	I	II	III
(5)	1	18	2	2
(6)	19		3	2
(7)	5	3	14	

გ.

წინადადება/ უპირატესობის რიგი	0	I	II	III
(8)	1	14	3	2
(9)	2	5	12	1
(10)	14	1	3	4

დასკვნა

როგორც ვხედავთ, ქართულისთვის დამახასიათებელი სიტყვათა თავისუფალი რიგი საკმაოდ მრავალფეროვან სურათს ქმნის. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოდგენილმა ექსპერიმენტმა ნათლად დაადასტურა ზემოთ წარმოდგენილი უარყოფითი კონსტრუქციის ორი ძირითადი თავისებურება თანამედროვე ქართული ენაში.

ლიტერატურა

ადვაძე 2015: მ. ადვაძე, *უარყოფის პრაგმატული ასპექტები სხვადასხვა სისტემის ენებში (ქართული და ინგლისური ენების მასალაზე დაყრდნობით)*, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი.

გოგიაშვილი 2019: ლ. გოგიაშვილი, *უარყოფის გამოხატვის სემანტიკური ველი ქართულურში (სამაგისტრო ნაშრომი ქართველური ენათმეცნიერების მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად)*.

ვაუდენი 1994: T. Wouden, *Negative contexts*, PhD Dissertation, University of Groningen.

- ვერლე 2002:** A. Werle, *A typology of negative indefinites*, University of Massachusetts, Amherst.
- ზეილსტრა 2004:** H. Zeijlstra, *Sentential Negation and Negative Concord*, PhD Dissertation, University of Amsterdam, LOT Publications, Utrecht.
- ზექალაშვილი, აბესაძე 2016:** რ. ზექალაშვილი, მ. აბესაძე, უარყოფის ფუნქციურ-სემანტიკური მიკროველი ქართულ სალიტერატურო ენასა და დიალექტებში, *ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული*, VIII.
- მიესტამო 2005:** M. Miestamo, *Standard negation: the negation of declarative verbal main clauses in a typological perspective*, Mouton de Gruyter.
- პაინი 1985:** J. R. Payne, Negation, In: *Language typology and syntactic description*, ed. by T. Shopen, vol. 1, 197-242. Cambridge UP, Cambridge.
- პფაუ, მახარობლიძე, ზეილსტრა 2022:** R. Pfau, T. Makharobidze, H. Zeijlstra, Negation and Negative Concord in Georgian Sign Language, *Sec. Psychology of Language. Volume 13* – 2022, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.734845>.
- ქურდაძე, ლომია, მარგიანი, ჭუმბურიძე 2022:** რ. ქურდაძე, მ. ლომია, ქ. მარგიანი, ნ. ჭუმბურიძე, *უარყოფის კატეგორია ქართველურ ენებში*, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- იესპერსენი 1917:** O. Jespersen, *Negation in English and other languages*, Cornell University Library.